

УДК 372.147:378.63

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.73-2.25>**Н. А. Олійник**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У НАУКО-ДОСЛІДНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ-АГРАРІЇВ

Статтю присвячено аналізу розробленості проблеми підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі до науково-дослідної діяльності на засадах праксеології. З'ясовано, що сучасний фахівець аграрної галузі – це дослідник, здатний до наукової діяльності та постійного саморозвитку. Відзначено, що освітній процес на основі праксеологічного підходу може дати характеристику реальним людським можливостям, визначити їхні об'єктивні та суб'єктивні дії, сприяти становленню ідеалів і цінностей, допомогти оптимізувати свою життєдіяльність і життєзабезпечення як в індивідуальному, так і в громадському, загальному плані.

Особлива увага відведена характеристиці процесу навчання в аспірантурі. Відзначено зовнішні та внутрішні чинники, які впливають на процес навчання науковців-аграріїв, а саме: складання вступних (кандидатських) іспитів; вибір теми дисертаційного дослідження; опанування великої кількості інформаційних джерел; освоєння нових інформаційних технологій і комп'ютерних програм; адаптацію до нового освітнього середовища; участь у різних методичних семінарах. Всі види семінарських занять спрямовані на підготовку наукових кадрів вищої кваліфікації для агропромислової галузі (кандидатів, докторів сільськогосподарських наук) у режимі ступеневого зростання і забезпечують впровадження праксеологічного підходу в діяльність аспірантів. Збільшення обсягу і збагачення змісту людської діяльності зумовлює формування її праксеологічної спрямованості, що виражається в розвитку активності, творчого потенціалу і можливостей особистості дослідника для аграрного сектору.

Праксеологічний підхід у науково-дослідній діяльності студентів-аграріїв пропонує підстави для структурно-функціонального аналізу – основні «інструменти», якими користується науковець на практиці. Практичне використання праксеологічного підходу може стати основним в організації дослідницької діяльності. Можливості праксеологічного підходу максимально дозволяють не тільки визначити норми здійснення діяльності, але і запропонувати рекомендації щодо її оптимізації.

Ключові слова: праксеологічний підхід, студенти, дослідники, аграрна галузь, наукові дослідження, семінари.

Постановка проблеми. Особливої актуальності в розвитку країни набуває проблема підвищення якості підготовки фахівців-аграріїв, ефективності їхньої суспільної та професійної діяльності. У сучасному сільському господарстві затребуваний фахівець зі сформованим творчим потенціалом, який прагне безперервно саморозвиватися у професійній і соціальній сферах, що відбивають специфіку діяльності в агропромисловому комплексі. Нині стає надзвичайно актуальним завдання з розробки змісту, форм, методів, технологій, методик і пошуку ефективних організаційно-педагогічних умов для формування і розвитку молодого вченого-агронома, технолога, інженера-механіка XXI ст. У системі підготовки кадрів для аграрного сектору вищої кваліфікації велике значення надається організації науково-дослідницької діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні аспекти науково-дослідної діяльності висвітлювалися у працях вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі аграрного права

В. Авер'янова, С. Айвазяна, М. Згуровського, В. Лаврова, В. Янчука. Проблеми формування дослідницьких умінь студентів досліджувала значна частина науковців. Так, загальні питання організації дослідницької роботи досліджено у працях С. Гончаренка, А. Кушнірук, Д. Пойя, В. Прошкіна, С. Ракова, О. Скафи, В. Шахова та ін.

М. Князем, І. П'ятницька-Позднякова вивчали навчально-дослідницьку діяльність студентів ВЗО, її специфіку, види, особливості, можливості. Аналізом вивчення проблеми дослідницької діяльності студентів, а також впливом науково-дослідної діяльності закладів освіти на формування у студентів інтересу до науки займалися І. Бендера, В. Беспалько, О. Дведжула М. Байдан, В. Литвиненко та ін., однак проблема підготовки фахівців до науково-дослідної діяльності студентів-аграріїв недостатньо висвітлена.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз розробленості проблеми підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі до науково-дослідної діяльності на засадах праксеології.

Виклад основного матеріалу. Зміни освітньої політики України, модернізація освіти, введення профільного навчання, реалізації цілей формування загального європейського простору вищої аграрної освіти визначили нове розуміння компетентності фахівця аграрної галузі.

Сучасний фахівець аграрної галузі – це дослідник, здатний до наукової діяльності та постійного саморозвитку. Вибравши як ціль галузь наукових досліджень, людина хоче стати в ній професіоналом у справжньому значенні цього слова, тобто прагне діяти успішно, раціонально, результативно, ефективно. Він виступає носієм наукового знання, без якого не може досягти дієвого розвитку своїх сутнісних сил, нових знань у пізнанні та розвитку своїх творчих здібностей і якостей, осмислити дійсність у її минулому, сьогоденні та майбутньому [3, с. 177]. Найбільш ефективно кожен дослідник може це зробити на основі праксеологічного підходу.

Праксеологія – філософська концепція діяльності, що має нині статус програмно-концептуального проекту. Вона розроблена Т. Котарбінським як загальна теорія організації діяльності. Тадеуш Котарбінський, экс-президент Польської академії наук, фахівець із праксеології, науки про працю, неодноразово робив спроби надати цій науці дисциплінарний статус – насамперед у роботі «Трактат про хорошу роботу» (перше видання – 1955). Проект спочатку мав метатеоретичний і методологічний характер як загальна «граматика дії», яка впорядковує праксеологічні відносини (за аналогією із граматикою загальною). Він пропонував три споріднені рівні аналізу:

- типологію дій і побудови системи категорій (понять);

- розробку ефективних нормативних систем дії, що дозволяють розглянути проблему в конкретно-історичному і соціокультурному контексті;

- критику історії розвитку людських дій із погляду їхніх технічних переваг і критику методів, які застосовуються в цих діях нині [2, с. 145].

Праксеологія може дати характеристику реальним людським можливостям, визначити їхні об'єктивні та суб'єктивні дії, сприяти становленню ідеалів і цінностей, допомогти оптимізувати свою життєдіяльність і життєзабезпечення як в індивідуальному, так і в громадському, загальному плані [1, с. 45].

Можна припустити, що праксеологічний підхід виникає у процесі боротьби двох тенденцій: з одного боку, прагнення до побудови більш доступного для огляду, замкнутого в собі, розвиваючого по логічному плану цілісного загальновідомого знання, а з іншого – прагнення до освоєння можливо більшого матеріалу конкретних факторів діяльності. Оскільки праксеологічний підхід формує дві сторони відносин – знання і

діяльність, між ними є суперечності та єдність, які слід враховувати.

Пошук нових, інтенсивних шляхів свого розвитку і вдосконалення приводять людину у систему післядипломної та перехресної освіти. Є кілька перевірених часом форм підвищення своєї загальної методологічної грамотності. Найбільш традиційна – це самоосвіта, система підвищення кваліфікації та, звичайно, аспірантура і докторантура. Чинна система освіти дорослих ще не повною мірою відповідає інтелектуальним потребам суспільства. Це стосується як методів викладання, так і вибору предметів, що вивчаються, форм навчання – практично всього комплексу компонентів професійної діяльності. Розглянемо більш докладно одну з форм андрагогіки, а саме аспірантуру.

Основні характеристики процесу навчання в аспірантурі (жорсткі часові рамки, інформаційні й емоційні перевантаження та інші стресогенні чинники) сприяють формуванню наукових інтересів тільки у конкретній галузі знань, відповідно до спеціалізації дослідження і не розвиває компетенцій, які будуть необхідними для подальшої наукової роботи у сфері освіти після закінчення терміну навчання.

Вибір позиції агронома-дослідника, інженера-механіка-дослідника чи технолога-дослідника, вступ до аспірантури сприяють появі великої кількості стресогенних чинників у житті людини. Вони зумовлені зовнішніми та внутрішніми обставинами. Як ілюстрацію наведемо кілька прикладів життєвих етапів аспіранта.

Складання вступних (кандидатських) іспитів. Можлива ситуація неуспіху, крім того, в п. 20 Положення про аспірантуру досліднику дається тільки один шанс: «Вступного іспиту зі спеціальності (в обсязі програми рівня вищої освіти магістра з відповідної спеціальності); вступного іспиту з іноземної мови (англійської, німецької або французької) в обсязі, який відповідає рівню B2 Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти); Вступник, який підтвердив свій рівень знання, зокрема англійської мови, дійсним сертифікатом тестів TOEFL, або International English Language Testing System, або сертифікатом Cambridge English Language Assessment, звільняється від складання вступного іспиту з іноземної мови. Під час визначення результатів конкурсу зазначені сертифікати прирівнюються до результатів вступного випробування з іноземної мови з найвищим балом; інших форм вступних випробувань (іспити, співбесіди, презентації дослідницьких пропозицій чи досягнень). Результати вступних випробувань до аспірантури (ад'юнктури) дійсні для вступу до відповідного закладу вищої освіти (наукової установи) протягом одного календарного року [4].

Ситуація вибору теми дисертаційного дослідження. Хочеться максимально врахувати інтереси та можливості дослідника і наукового керівника, обрану спеціальність і спеціалізацію спеціалізованої вченої ради та ін.

Опанування великої кількості інформаційних джерел. Спочатку виникають питання: де, як, коли і як можна отримати необхідну інформацію, що теж є важливим стресогенним фактором, а вже потім друга частина – як уникнути інформаційного шоку від отриманого.

Освоєння нових інформаційних технологій і комп'ютерних програм. Комп'ютерні технології дедалі активніше проникають у наше життя. Освоєння комп'ютерних програм в «авральному режимі» часто завершується інформаційним шоком або нервовим зривом.

Необхідність адаптації до нового соціального середовища. З'являється необхідність їздити у відрядження, брати участь у семінарах, конференціях. Розширюється коло, контакти відходять від звичного емоційного й емпатійного рівня і набувають інформаційно-комунікативного відтінку. З'являється необхідність публічних виступів (аспірантська практика, тези та доповіді, звіти, обговорення, попередній захист та ін.). А ще відомий багатьом постійний брак часу, коштів, сил, невміння правильно організувати себе і свою працю і, як наслідок, почуття провини (перед собою, близькими, науковим керівником).

Кожен із перерахованих етапів повинен бути побудований аспірантом, на нашу думку, індивідуально з орієнтацією на кращий результат, з урахуванням співвідношення результату і сили на організацію процесу, тобто на основі праксеологічного підходу. Досягнення цього буде можливо тільки тоді, коли у процес підготовки аспірантів будуть включені додаткові дисципліни, що допомагають визначити, який результат аспірантської діяльності можна вважати хорошим (найкращим) і як організувати планування і самоменеджмент у процесі наукового дослідження.

Можна, звісно, сперечатися стосовно того, який «результат аспірантської діяльності можна вважати хорошим (найкращим)», оскільки багато джерел інформації мають різні думки з приводу діяльності аспірантів. В основній частині нормативної документації про аспірантуру таким є уявлення тексту дисертаційного дослідження.

Агроном, інженер-механік, зоотехнік чи технолог стає науковцем тільки тоді, коли освоює методологічну грамотність. З метою покращення навчання в аспірантурі доречно впровадити в освітній процес цикл методологічних семінарів «Інформаційні технології в освіті» та «Теоретико-методологічні основи педагогіки та психології», метою яких є вивчення концептуальних основ загальної теорії освіти, осмислення

характеру проблематики міждисциплінарного дослідження, планування й організації експериментальної частини дослідження, підвищення якості підготовки кандидатських і докторських дисертацій та ефективності публікаційної діяльності в рамках професійного розвитку кадрів вищої кваліфікації. Теоретичні завдання пов'язані з організацією та проведенням комплексних досліджень у галузі загальної теорії освіти, концептуальних теоретико-методологічних аспектів розвитку аграрної освіти, в т. ч. досліджень міждисциплінарного характеру, і з вирішенням інших актуальних проблем сучасної аграрної освіти. Практико-орієнтовні завдання спрямовані головним чином на підготовку наукових кадрів вищої кваліфікації (кандидатів, докторів сільськогосподарських наук). Саме тому важливим етапом у дослідницькій діяльності аспірантів є *навчально-методологічні семінари* з наростаючим ступенем змістової та наукової складності, який забезпечує фасилітацію процесу дослідницької діяльності аспіранта, розробку і впровадження комплексної моделі науково-методологічного супроводу агронома, інженера-механіка чи технолога-науковця.

Продовженням процесу розвитку професійної компетентності молодих науковців на навчальному семінарі служить *експертно-навчальний методологічний семінар*. Бажаючи брати участь у цій формі підготовки викладацьких кадрів вищої кваліфікації пропонують свою роботу (статтю, доповідь, дисертацію) для колективної переробки методом мозкового штурму. Це допомагає їм побачити і виправити недоліки, помилки власного дослідження, а також отримати першу «зовнішню експертизу». Позитивним є те, що процес обговорення проходить у доброзичливій обстановці, без зайвих стресових факторів.

Експертний методологічний семінар – друга зовнішня експертиза дослідження молодого вченого. Це також «генеральна репетиція» попереднього захисту. Здобувач наукового ступеня передбачає підсумковий варіант своєї доповіді (тексту автореферату і дисертації) для читання всім бажаючим. Потім відбувається колективне обговорення і наукова дискусія з розглянутих питань. Отже, всі види семінарських занять спрямовані на підготовку наукових кадрів вищої кваліфікації для агропромислової галузі (кандидатів, докторів сільськогосподарських наук) у режимі ступеневого зростання і забезпечують впровадження праксеологічного підходу в діяльність аспірантів. Збільшення обсягу і збагачення змісту людської діяльності зумовлює формування її праксеологічної спрямованості, що виражається в розвитку активності, творчого потенціалу і можливостей особистості дослідника для аграрного сектору.

Висновки і пропозиції. Праксеологічний підхід у науково-дослідній діяльності студентів-аграріїв пропонує підстави для структурно-функціонального аналізу – основні «інструменти», якими користується науковець на практиці. Проникаючи у структуру використовуваної технології, фахівець отримує додаткові можливості для рефлексії з приводу успішності чи неуспішності діяльності. Поєднання теоретичного знання про правильність виконання дії та правильне виконання практичної дії зумовлює успішність діяльності.

Праксеологічний підхід може стати основним в організації дослідницької діяльності. Можливості праксеологічного підходу максимально дозволяють не тільки визначити норми здійснення діяльності, а й запропонувати рекомендації щодо її оптимізації.

Oliinyk N. Practiceological approach in research activity of agricultural students

The article is devoted to the analysis and state of studying the development of the problem of training future specialists in the agricultural sector for research activities on the basis of praxeology. It has been found that a modern agricultural specialist is a researcher capable of scientific activity and constant self-development. It is noted that the educational process on the basis of praxeological approach can characterize real human capabilities, determine their objective and subjective actions, promote the formation of ideals and values, help optimize their lives and livelihoods both individually and in society, in general.

The particular attention is paid to the characteristics of the learning process in graduate school. External and internal factors influencing the process of training of agricultural scientists are noted, namely: passing entrance (candidate) exams; choice of dissertation research topic; mastering a large number of information sources; development of new information technologies and computer programs; adaptation to the new educational environment; participation in various methodological seminars. All types of seminars are aimed at training highly qualified scientific personnel for the agro-industrial sector (candidates, doctors of agricultural sciences) in the mode of gradual growth and ensure the introduction of a praxeological approach in the activities of graduate students. The increase in the volume and enrichment of the content of human activity determines the formation of its praxeological orientation, which is expressed in the development of activity, creativity and capabilities of the researcher's personality for the agricultural sector.

The praxeological approach in the research activities of student-agrarians offers the basis for structural and functional analysis of the main "tools" used by the scientist in practice. The praxeological approach can become the basic at the organization of research activity. Possibilities of the praxeological approach as much as possible allow not only to define norms of implementation of activity, but also to offer recommendations on its optimization.

Key words: *praxeological approach, students, researchers, agrarian branch, scientific researches, seminars.*

Список використаної літератури:

1. Колесникова И.А. Педагогическая праксеология : учебное пособие / под ред. И.А. Колесникова, Е.В. Титова. Москва : Академия, 2005. 486 с.
2. Котарбинский Т. Трактат о хорошей работе. Москва, 1975. 271с.
3. Олійник Н.А. Праксеологічний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки.* 2017. Вип. 79 (3). С. 176–181.
4. Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) від 23 березня 2016 р. № 261. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF#Text>.